

Упорядкувала: Іванова Лідія Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти РДГУ, відмінник освіти України.

Удосконалення темпу читання на уроках початкової школи

Зміст

Вступ	3
I. Психолого-педагогічні засади механізму читання учнів початкової школи	4
II. Методичні рекомендації щодо використання спеціальної системи вправ для удосконалення темпу читання молодших школярів	12
III. Система спеціальних вправ для розвитку темпу читання	18
1. Вправи для розвитку кута зору	18
2. Вправи для розвитку артикуляції і дихання	21
3. Вправи для подолання бар'єру промовляння	23
4. Вправи для розвитку антиципації	23
5. Вправи, спрямовані на активізацію мислення	25
6. Вправи для розвитку пам'яті	28
7. Вправи для розвитку уваги	30
8. Вправи для подолання регресій під час читання	32
IV. Додатки	32
1. Ігрові прийоми, які сприяють формуванню навичок оптимального читання	32
2. Зорові диктанти	34
Використана література	38

Вступ

Змістом мовно-літературної освітньої галузі у початкових класах окреслено важливе завдання: виховання стійкої мотивації до читання, що є неможливим без усвідомленням учителем важливості формування **предметної компетентності**. (за Державним стандартом базової загальної середньої освіти – **літературної**). Її трактуємо як готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів:

розуміти зміст прочитаного, з'ясувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення.

Відповідно, учня, який володіє такою здатністю, вважаємо компетентним читачем. Йому притаманні такі риси: стійкий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів.

Зрозуміло, такий результат неможливий без забезпечення комплексної діяльності учителя, фундаментом якого є кропітка робота з формування, удосконалення, розвитку техніки читання учнів початкових класів – спосіб читання та навичку (правильність, виразність, швидкість у єдності з розумінням прочитаного).

Працюючи над розвитком навички читання, вчитель постійно має дбати про психічні якості, які забезпечують формування читацьких вмінь. Так, **правильність читання** формується за наявності в дитини орфоепічної вимови, здібності до злиття складів, слів, речень, умінь переставляти і додавати звуки, склади, слова.

На становлення **виразності** читання впливає розвиток ритмічного дихання під час читання, гарної дикції, правильного темпу, вміння користуватися логічним наголосом. Щоб досягти цього потрібно використовувати систему вправ для розвитку навичок техніки мовлення, логіки мовлення, емоційно-образної виразності.

Формування **свідомого** читання передбачає розвитку в дітей уяви в процесі читання, емоційного чуття тексту, вміння виділяти його основну думку. Система вправ призначена для розуміння окремих слів, словосполучень, визначення образної та смислової ролі слова, словосполучення (знаходження епітетів, порівнянь, метафор; добір близьких, протилежних за значенням слів; порівняння образних висловів; знаходження слів, які найчастіше повторюються у творі), для усвідомлення

зв'язних висловлювань тексту, вправи на розвиток мовлення, формування власних суджень.

Однак успішне оволодіння повноцінною навичкою читання має опиратися на хороший темп читання

Формуванню **швидкості читання** сприяє розвиток в дитини зорового сприймання, процесів мислення, пам'яті, уваги. Важливо використовувати систему вправ для розвитку кута зору, для розвитку артикуляції і дихання, подолання бар'єру промовляння, розвитку антиципації, активізації мислення, розвитку уваги, подолання регресій під час читання.

За даними сучасної психології, людина сприймає зоровим аналізатором 90% інформації і з них 70% за допомогою читання. Разом з тим, нині недостатньо простого вміння читати, потрібне оволодіння мистецтвом читання як одним із найскладніших видів інтелектуальної діяльності. Необхідність інтенсифікації процесу читання є історично незворотним явищем, велінням часу. Крім того, не можна не враховувати величезної кількості інформації, що існує довкола, і лавиноподібного її збільшення. Якщо 10 років тому вважалось, що обсяг наукової інформації подвоюється кожні 5-7 років, у 80-ті роки подвоєння відбувалося через півтора - два роки, то на початку нинішнього тисячоліття воно відбувається щорічно.

Отже, проблема **швидкості читання** закономірно постає в ряді актуальних чинників способу життя й діяльності сучасної людини. Однак, незважаючи на широке впровадження досягнень науково-технічного прогресу, поширення засобів масової інформації, бурхливий розвиток електронних засобів зв'язку, широке вкорінення в нашому побуті і професійній діяльності комп'ютерів, основну функцію зберігання й передавання інформації, як і раніше, виконує друк. Книга була й залишається важливим джерелом знань, а читання - найважливішим засобом навчання.

Таким чином, існує вагомий фактор - швидкість читання, вплив якого на успішність навчання значно більший, ніж усіх решти. Серед 300 факторів він стоїть на першому місці[12].

Спостереження за станом успішності навчання молодших школярів, дослідження Єгорова Т.Г., Федоренка Л.П., Пальченка І.Г., Зайцева В.М. та ін. доводять необхідність систематичної роботи над удосконаленням **темпу читання** [10], [24], [12]. Ефективність методики, що сприяє удосконаленню швидкості читання, забезпечує розв'язання проблеми формування першооснов навички читання. Саме тому об'єктивне знання вчителем дієвого механізму читання і закономірностей його розвитку, виокремлення тих факторів, які, з одного боку, сприяють підвищенню темпу читання, а з іншого – можуть бути причинами, що

гальмують формування навички читання, є основою для формування літературної компетентності школяра.

Нова українська школа пропонує багато цікавих, модно-запозичених форм читацького навчання. У запропонованих матеріалах систематизовано спеціальні вправи, апробовані у процесі навчання, використання яких дасть змогу легко і цікаво удосконалити темп читання учнів початкових класів, допоможуть учителеві активізувати читацьку діяльність учнів, підвищити ефективність уроку читання в цілому, учням – усвідомити значення запропонованих вправ та необхідність їх виконання, роль щоденної самоперевірки темпу читання, зацікавитися процесом формування вміння читати.

I. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ПРОЦЕСУ ЧИТАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Удосконалення роботи вчителя над розвитком темпу читання молодших школярів потребує науково-педагогічного аналізу процесу читання, який знаходить своє вираження, з одного боку, в русі очей і мовленнєво-рухових процесах, а з іншого – в русі думок, почуттів і намірів читача, викликаних змістом прочитаного" [10,7]. Таким чином, механізм читання складається з таких трьох компонентів:

1) зорове сприйняття надрукованого чи написаного (впізнання зорових сигналів букв, які позначають певні звуки); 2) відтворення звукової форми слова (промовляння, "озвучування" - в залежності від рівня оволодіння навичкою читання - словами чи складами); 3) усвідомлення змісту (розуміння прочитаного). Перші два компоненти пов'язані з переведення графічної форми слова в звукову – техніка читання. Методичний аспект цього поняття полягає у формуванні способів читання – правильності, швидкості, виразності (в єдності з розумінням прочитаного). Якщо механізм читання сформувався, то розуміння відбувається одночасно із сприйняттям тексту на основі синтезу знайомих елементів (букв, складів, слів).

Практика переконує в тому, що формування техніки читання - процес складний, у якому важливими є і мислення, і мовлення, і сприймання, і пам'ять, слуховий та зоровий аналізатори.

За результатами наукових досліджень, у формуванні навички читання виокремлюють такі три етапи: аналітичний, синтетичний або етап виникнення і становлення цілісної структури дії та етап автоматизації [13,20].

У процесі аналітичного читання увага зосереджується на відпрацюванні слухо-зорових образів учнів, на зміцненні зв'язку буква-звук (розвиток способів читання і правильності).

Розвиток техніки читання має бути в центрі уваги вчителя початкової школи до тих пір, поки учні не позбавляться поскладового читання, а його темп наблизиться до темпу розмовного мовлення. Тоді в учнів констатують наявність навичок синтетичного читання (як правило, на кінець навчання у початкових класах):

- учні читають цілими словами, розуміння прочитаного відбувається одночасно із сприйняттям тексту на основі синтезу графічних одиниць;
- смислові догадки, що супроводжують читання, не призводять до помилок.

На третьому етапі навчання навичка читання автоматизується, головна роль належить усвідомленню прочитаного.

Як засвідчує аналіз спеціальної наукової літератури, кінцевим завданням розвитку цієї навички є розуміння прочитаного, а техніка читання - лише засіб для досягнення цієї мети. Тому учень має працювати над текстом так, щоб одночасно вдосконалювались і вміння розуміти зміст прочитаного, і техніка читання, зокрема темп.

Сьогодні, щоб максимально розвинути темп читання молодших школярів, недостатньо дотримуватись методичних порад, виконувати вправи, наполягати на багаторазовому читанні знайомих дітям текстів. Важливо розуміти механізм процесу читання.

Спробуємо уявити собі процес читання як особливу форму мовного спілкування - пошук, прийом і вивчення текстової інформації. Адже читання є складним комплексом фізіологічних і психологічних процесів, у якому функціонують органи зору, мовлення і слуху. Координуючим органом у читанні є головний мозок, який обробляє невербальну вхідну інформацію.

Функціонально-структурну модель традиційно-уповільненого читання умовно і спрощено можна уявити так: читач сприймає надруковане очима, потім промовляє мовчки і лише після цього усвідомлює. Отже, читач сприймає текст з допомогою трьох аналізаторів - зорового, мовленнєво-рухового і слухового, таким чином створюється ланцюжок послідовності роботи очей, мовних органів і слуху.

Здавалося б, така багатоступенева обробка тексту надійно сприяє інтенсифікації читання. Насправді, як стверджують результати досліджень, загальноприйнятий підхід значно гальмує процес читання і не сприяє засвоєнню прочитаного. Першою причиною, що стримує інтенсивність читання, уповільнює темп, є своєрідний – *“звуковий бар'єр”* - промовляння

читачем тексту, так звана артикуляція (латин. "розчленовано промовляю") або вокалізація (латин. "голосовий"): працюють мовні органи – гортань, язик, зуби, губи, піднебіння. Вищенаведене пояснюється наступним:

1) під час промовляння (незалежно, вголос чи мовчки) очідовго затримуються на одному слові;

2) швидкість читання з промовлянням не може переступити межу можливої швидкості роботи органів мовлення. За одну хвилину людина промовляє 150-200 слів. Отже, швидкість читання з промовлянням не може бути вищою від швидкості мовлення;

3) читаючи традиційно, ми швидше чуємо текст, ніж бачимо. А вчені стверджують, що очі здатні сприймати і передавати інформацію до мозку у 10000 разів швидше, ніж слух;

4) читаючи з промовлянням, ми привертаємо увагу передусім до читання слів, а не до розуміння головної думки, змісту тексту в цілому.

Отже, промовляння тексту і слухове сприйняття значно гальмують швидкість читання, і тому з ланцюжка: око – промовляння – слух – мозок, слід вилучити дві середні ланки, залишивши лише зір. Тому, доцільно користуватися лише "візуальним читанням" – очима. Для досягнення швидкого читання варто зруйнувати стереотип, за яким здійснюється комплексне сприймання тексту за участю трьох рецепторів - зорового, слухового і мовленнєво-рухового. Навчитися сприймати інформацію через безпосередні зв'язки між органами зору і відповідними аналізаторами, що знаходяться в корі головного мозку, – означає прискорити процес оволодіння технікою швидкого читання.

Отож, розвиток артикуляції є важливим засобом вдосконалення темпу читання, оскільки у дітей 6-10 років, мовленнєвий апарат є недостатньо сформованим.

Разом з тим, на швидкість читання впливає і механізм зорового сприйняття тексту. Як відомо, очі людини можуть знаходитись в одному з двох можливих станів; фіксації (зупинки) або зміни точок фіксації (руху). Очі сприймають об'єкт лише в стані фіксації. У процесі читання рух очей - це зміна фіксацій; тобто зупинок і скачків. Бачення тексту відбувається в момент зупинок. Впродовж однієї години очі читача 57 хвилин перебувають у відносному спокої, вони зафіксовані на тексті. Отже, швидкість читання, обробки інформації залежить від того, яка кількість інформації буде отримана очима в момент фіксації.

За середнього темпу читання людина здійснює 12-16 фіксацій на одному рядку тексту. У читачів з високим темпом читання обсяг фіксацій значно більший, а їх кількість менша – 2-4 фіксації на рядок. Отже, якщо врахувати марні витрати часу на рух очей від однієї фіксації до наступної,

то їх робота за повільного темпу читання є непродуктивною. Тому для підвищення темпу читання потрібне не лише збільшення швидкості руху очей, але і обсягу фіксацій.

За традиційного методу читання на одну фіксацію затрачається 1/3-1/5 секунди, обсяг фіксації – 10 друкованих знаків (1,5-2 слова). Під час швидкого читання він збільшується до кількох десятків слів.

Таким чином, виникає необхідність збільшення у читача так званого поля читання (поля зору), або поля сприйняття інформації.

З метою підвищення темпу слід тренувати органи зору для продуктивної роботи в різних режимах - сприйняття інформації горизонтально, вертикально і способом панорамного читання.

Усвідомлюючи важливість великої рухливості очей для швидкості читання, не слід забувати, що є рухи очей, які не лише не сприяють підвищенню темпу, а, навпаки, перешкоджають йому. Такими небажаними рухами очей є так звані *регресії під час читання* - повернення до прочитаного (справа - наліво). Регресії – результат незібраної уваги, в'ялості мислення. Читачеві здається, що він втрачає щось важливе в тексті, не так прочитує слово. Підраховано, що під час повільного темпу читання здійснюється 0,5-0,7 регресій на рядок; на 100 слів тексту – 20 регресивних рухів очей. Внаслідок вищезазначеного шоста частина часу читання затрачається на такі рухи.

Регресію не варто ототожнювати з явищем *реципації* – необхідним поверненням до прочитаного, у результаті впливу нових думок, що виникають у ході читання.

Теоретичний аналіз проблеми механізму читання зумовлює усвідомлення ролі ще одного важливого фактора, а саме *активізації мислення* як необхідної умови швидкого читання. Так, у працях великого німецького поета і мислителя Йоганна Гете знаходимо підтвердження того, що найважче всього - бачити очима те, що лежить перед нами. Ідеться про те, що людина дивиться очима, а бачить мозком, свідомістю. "Очі того не бачать, чого не бачить розум; чим розум твій оволодів, те і побачить око" [25;28].

Зіркість очей пов'язана не лише з гостротою зору, але й з якістю мислення.

Людина за допомогою очей бачить головним чином з допомогою мозку, який інтегрує і осмислює абстрактні символи тексту.

Таким чином, для розвитку механізму швидкого читання найважливіша роль належить *високому рівню мислительної активності* читача. Іншими словами, швидкість та інтенсивність читання визначаються вмінням засвоювати інформацію тексту на великій швидкості, яка

забезпечується мірою активізації мислення людини. Відомо, що мозок людини здатний оперативно виконувати великий обсяг роботи впродовж однієї секунди. Однак така кількість інформації не надходить до мозку навіть за умови великої швидкості читання. Стає зрозумілим, яку мінімальну частку інформації отримує мозок під час повільного читання.

Людське око за своєю природою може миттєво “фотографувати” цілі комплекси графічної інформації. Отже, варто з більшою довірою ставитись до функції очей, надаючи їм змогу сприймати текст не окремими словами (за повільного читання), а великими частинами тексту.

Читання, як психофізіологічний акт – синтез фізичної і розумової діяльності. Око, на зразок кінокамери, фіксує графічне зображення тексту і проектує його на "екран" - сітківку ока. З неї сприйнята інформація за допомогою нервів передається до зорового центру – кори великих півкуль головного мозку. Однак така передача відбувається не миттєво: долі секунди на сітківці ока ще зберігається побачене. Це означає, що мозок може обробляти щойно передане, в той час як око рухається рядками тексту вперед і сприймає наступну частку інформації, тобто читає далі. Такий механізм читання дає змогу виробити у читача здатність рухатися очима швидше, з тим щоб позбавитися страху втрати інформації.

Варто пам'ятати: в межах тексту, окрім слів, які передають головну думку, містяться й такі, що використовуються з конструктивно-стилістичною метою (структурування речень, складних синтаксичних одиниць, абзаців, встановлення логіко-змістовних зв'язків між ними). Отже, суттєва інформація міститься в невеликій частині тексту – 25-30 його відсотків. Читаючи повільно, учні усвідомлюють всі слова тексту, під час швидкого читання виробляється навичка оперативно засвоювати найважливіше в тексті, його основний зміст. Саме в результаті такого вміння процес читання здійснюється набагато швидше, покращується його розуміння. Розвідки наукових педагогічних досліджень засвідчують, що мозок володіє вибірковою здатністю: стримано реагує на слабо інформативні ділянки тексту, а найсуттєвіше виявляє оперативно. Тому варто вчити учнів читати вертикально, оскільки, зустрівши важливу інформацію, мозок сам перебудує режим роботи, дасть команду очам відхилитися від горизонталі.

Отже, мозок з його великими потенційними можливостями здатний працювати у швидкому темпі читання в двох напрямках – осмислювати побачене і спрямовувати очі на текст, у якому міститься максимум інформації.

Розглянемо далі ще один фактор, який ми виокремили, досліджуючи механізм читання. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури

засвідчують, що процес зорового сприйняття у досвідченого читача містить момент здогадки, передбачення ходу подальших думок автора. Таке явище серед науковців дістало назву **антиципації**. Щоб правильно прочитати речення, достатньо бачити не всі букви, а лише верхні чи нижні їх половини або 2-3 букви кожного слова.

Тому з метою удосконалення темпу читання слід постійно мати на увазі явище, яке у психології називається "випереджувальним синтезом" (реакція організму, яка випереджує розвиток подій у навколишньому середовищі – прогнозування). Спостереження за ходом навчання читання на уроках свідчать, що часто трапляються помилки внаслідок "хибного прогнозування". Учні читають знайомі слова замість нових, а це гальмує розуміння змісту тексту. Розвиток смислової здогадки сприяє збагаченню словника учнів, накопиченню графічних образів слів у пам'яті, вправ у дочитуванні слів, речень, які й знайшли своє відображення у пропозованих завданнях та вправах.

Швидке читання передбачає підвищення ефективності розуміння і засвоєння прочитаного, воно вимагає активізації психічної діяльності, мобілізації ряду психофізичних функцій – пам'яті, мислення, уваги. Саме остання значною мірою впливає на активність сприйняття, розуміння і запам'ятовування інформації тексту.

Важливо пам'ятати, що обсяг уваги – це здатність сприймати певну кількість об'єктів за невеликий проміжок часу, контролювати кілька дій. Людина може сприймати одразу 5-7, максимум 9 предметів. Це так зване "правило Міллера 7 ± 2 ", сформульоване американським психологом у 1945 році. Він довів, що обсяг уваги залежить не від кількості інформації, а від її блоків, кількість яких є сталою, і дорівнює 7 ± 2 . За цим правилом, однаково запам'ятовуються під час читання одночасно і 7 букв, і 7 цифр, і 7 слів тощо. За наявності смислових зв'язків обсяг уваги значно збільшується. Тому продуктивним у читанні є сприймання не коду слів, а коду думок, образів.

Хороша увага потребує розвитку таких її якостей, як обсяг, розподіл, переключення, концентрація, стійкість. Від уміння правильно їх поєднувати залежить ефективність читання, як кількісна (темп читання), так і якісна (ступінь засвоєння) його сторони.

Аналіз фактів теоретичних розвідок засвідчує, що під час читання не лише отримується нова, а й активізується відома інформація. Обробка отриманої інформації відбувається не лише за рахунок нових знань, а й тих, що містяться у свідомості і надходять з **пам'яті**.

Варто зазначити, що достатньо часто ми читаємо не заради вгамування допитливості, а для того, щоб прочитане стало міцним надбанням нашої

пам'яті. Тому продуктивність читання значною мірою залежить і від пам'яті читача. Чим багатша пам'ять, тим швидше і фундаментальніше засвоюється текст.

Отже, аналіз процесу читання дає змогу зробити такі узагальнення:

1) читання – складний психофізіологічний процес, який полягає у взаємодії трьох компонентів: зорового сприйняття тексту, його озвучення та усвідомлення прочитаного;

2) техніка читання – це переведення графічної форми слова в звукову;

3) методичний аспект поняття "техніка читання" – це формування способів читання, швидкості, правильності, виразності в поєднанні з усвідомленням

4) швидкість (темп) читання – одна із складових поняття – “техніка читання”. Темп визначається кількістю букв (слів), прочитаних за 1 хвилину.

5) усвідомлення механізму читання виокремлює фактори, які впливають на швидкість:

- розвиток артикуляційного апарату;
- величина кута зору;
- вміння антиципації;
- ефективність роботи мовленнєво-рухового, зорового і слухового аналізаторів,
- мобілізація уваги;
- активізація мислення, пам'яті.

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕМПУ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми та результати дослідження механізму читання молодших школярів дали змогу виокремити ряд факторів, врахування яких сприятиме підвищенню техніки читання молодших школярів, а з іншого – можуть бути причинами, що гальмують формування цього важливого читацького уміння. До них належать: - неправильна вимова звуків, слабо розвинений артикуляційний апарат. дефекти мови;

- обмежене поле читання;
- неефективність роботи аналізаторів під час читання - мовленнєво-рухового, слухового, зорового;
- недостатня мобілізація уваги;
- пасивність пам'яті;

- несформований механізм розумової діяльності;
- відсутність смислової догадки (вміння антиципації);
- недостатній розвиток фонематичного слуху;
- нерозвиненість усного мовлення дитини, бідний словниковий запас;
- життєвий досвід дитини;
- недостатність знань про лінгвістичну природу тексту, закономірності його логіко-композиційної структури;
- низький рівень оволодіння стратегією читання (відсутність гнучкого підходу до вибору режиму читання) і наукової організації інтелектуальної праці.

Домогтися високих показників темпу читання в учнів допомагає система вправ, спрямована на розвиток і вдосконалення кожного з вищезазначених факторів. Отож пропонуємо створену нами орієнтовну систему вправ, систематичне використання якої сприяє оптимізації процесу читання і формуванню повноцінної навички читання.

Результати використання системи вправ дали змогу акцентувати увагу на викладених нижче методичних положеннях, а саме:

- вдосконалювати окремі із наведених факторів (лише кут зору чи, скажімо, вміння антиципації) є малоефективною роботою. Значно кращих результатів можна досягти, беручи до уваги кілька факторів одночасно. Важливо впродовж уроку використовувати вправи на розвиток артикуляційного апарату, вправи на збільшення кута зору, максимальну активізацію мислення, пам'яті, домагаючись систематичності та комплексності у їх використанні.

Запропоновані вправи варто застосовувати не лише на уроках читання, адже якість таких психологічних процесів, як мислення, увага, пам'ять, визначають розумову активність учнів, ступінь оволодіння та засвоєння програмового матеріалу в цілому. Так, ігри, що активізують увагу, наприклад, "Впіймай слово", можна проводити на уроках математики (учні сплескують у долоні, коли вчитель називає парні числа, міри довжини і т.д.), української мови (вправи на розпізнання частин мови, істот – неістот, власних та загальних назв), природознавства ("впіймати" слова, що означають предмети живої або неживої природи, дерева - кущі - трави, дикі - свійські тварини).

Разом з тим, вправи, спрямовані на розвиток і вдосконалення темпу читання, використовуються в основному на уроках читання, на різних його етапах. Отже, іншою класифікацією цих вправ буде їх ***розподіл стосовно місця і часу проведення в структурі уроку.***

Загальноприйнято, що в розкладі занять початкової школи урок ЯДС (читання) часто стоїть першим. То ж природно, що артикуляційний апарат

дитини ще недостатньо розроблений для швидкого читання, дихання не врегульоване.

Таким чином, **читацька розминка** або **хвилинка-розминка** – це перший етап уроку, який передує безпосередньому читанню як нових, так і вже відомих творів. На цьому етапі пропонується добір вправ для розвитку артикуляції і дихання (наприклад, "Коники", "Чистка зубів", "Злизування варення"). Бажано, щоб більшість вправ мали ігровий характер, оскільки дидактична гра, як відомо, розвиває мислення, мовлення, викликає максимальну активність учнів, позитивні емоції. Змістом розминки може бути чітке і швидке промовляння скоромовок, прислів'їв, приказок. Ефективні змагання між рядами, між хлопчиками та дівчатками для визначення найвищого темпу та чіткості промовляння. Серед вправ на збільшення кута зору результативним є читання пірамідок складів, слів, словосполучень, робота з таблицями Шульте, Лезера, поданих у підрозділі III.1 п.6. Добір слів та словосполучень для пірамідок з тексту, що вивчатиметься, полегшить у подальшому сприймання нового матеріалу: в тексті буде більше знайомих слів, а отже, і темп читання буде значно вищим. Таким чином, на уроці варто поєднувати роботу над новим літературним матеріалом із удосконаленням навички швидкого читання. Тому вправи, що використовуються безпосередньо під час опрацювання текстів, є найефективнішими. Вправи на розвиток кожного з факторів сприяють підвищенню не лише швидкості читання, а й інших параметрів техніки читання (способу читання, правильності, виразності), усвідомлення прочитаного, розвитку умінь аналізувати художній твір. Так, до опрацювання літературного твору (ще до здійснення первинного читання) вчитель пропонує учням відгадати назву твору, який буде вивчатися на уроці, записавши лише початкові букви заголовку. Ця вправа сприяє розвитку вміння антиципації.

Наприклад: *Осін ___ де ___; Ко ___ к-стрибу ___ ць.*

У процесі опрацювання літературного твору застосовуються вправи, що сприяють формуванню навички оптимального читання: "Небо-кидок", "Струмок", "Допоможи Незнайкові", "Луна", "Спринт" тощо (див. додаток 1).

Разом з тим вправи, які мають ігрову спрямованість, використовуються для проведення **"ігрових хвилин"**, **"веселих ігротек"** з метою відпочинку або підсилення інтересу в учнів до проблеми формування навички читання. Ці вправи є ефективними ще й тому, що приваблюють учнів динамізмом, рухливістю, конкурсністю, оригінальною формою проведення. Разом з тим спрямовані на розвиток пам'яті, мислення, вміння антиципації тощо.

Активізації мислення сприяє робота з "цікавими" квадратами, яка водночас розвиває фонематичний слух учнів, ігри-піраміди, гра "Нісенітниця" (читання речень, слів у зворотному порядку) тощо.

Так, у період формування навички "мовчазного" читання, в класі 70% дітей – "шептуни", ті, що під час читання мовчки ворухать губами, шепочуть. З метою створення психологічної установки на беззвучне читання доцільно проводити для них вправи: "Губи" (прикласти до губів палець під час читання), "Читай - мовчки, рахуй вголос" (називання натурального ряду чисел під час мовчазного читання) та багато інших (див. §3).

У класі є й такі учні, які у процесі читання постійно повертаються до раніше прочитаного, затрачаючи більше часу на таке читання; їм важко стежити за головною думкою твору. Важливо сформуванню в учнів вміння позбавлятися регресій (непотрібного повернення до прочитаного). Змістом такої діяльності може бути накладання лінійки чи аркуша паперу на прочитаний текст, вирізання на папері "віконця" (розміром 3-4 рядки тексту), яке потрібно рухати донизу у процесі читання тощо.

Дієва допомога учням, які, у процесі читання мають недостатньо сформовану навичку читання, потребує від учителя не лише уваги, терпіння, наполегливості, а й глибокого розуміння механізму читання та факторів, які впливають на швидкість читання, вміння підібрати саме ту вправу, яка усуває причину, що гальмує формування навички читання; тобто вимагає індивідуального підходу на основі психолого-педагогічних знань.

Рекомендуємо проводити і такі уроки читання, основною метою яких є формування темпу читання, і використання вищезазначених вправ впродовж всього уроку. Це **відкриті уроки техніки читання** із застосуванням методичних рекомендацій щодо вдосконалення темпу (урок-панорама). Матеріалом для читання на такому уроці є як незнайомі, так і вже відомі учням твори (бажано емоційно нейтральні) і необмежена можливість вибору вправ з вищезазначеної системи.

Особливістю впровадження системи є те, що до складання спеціальних вправ залучаються і самі учні, що читання; а учні, в яких значно відстає темп читання, потребують ґрунтовної і систематичної роботи, індивідуального підходу.

ІІІ. СИСТЕМА СПЕЦІАЛЬНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕМПУ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

III.1. ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУТА ЗОРУ

1.1. Читання складових пірамід

Завдання: дивитись на цифру, а поглядом охопити дві букви – прочитати склад.

М 1 А	А 1 Н	К 1 І
М 2 У	О 2 Н	К 2 Е
М 3 Е	У 3 М	К 3 О
45 мм	50 мм	55мм

1.2. Читання складових пірамід без цифр. Читаючи склади, погляд слід фіксувати на точках.

Л . А	Т . У	І . М
Н . О	Т . І	О . Р
С . У	Т . А	А . Ш
45 мм	50 мм	55мм

1.3. Піраміда цифр або чисел.

Фіксуючи погляд на числах середнього стовпчика, слід читати крайні.

7 1 9	17 1 29
8 2 6	63 3 79
4 3 2	26 7 54
45 мм	55мм

1.4. Читання слів у пірамідах.

КО 1 МАР	Н . А
ПАР 2 ТА	СІ . НО
КАР 3 ТА	ШКО . ЛА
БАЛ 4 КОН КА	. МІНЬ
ДРУ 5 ЖБА ПО	. ДВИГ
45 мм	50 мм

Завдання полягає в тому, щоб миттєво охопити поглядом ціле слово, яке на секунду відкриває вчитель, починаючи з найвищої сходинки.

Під час застосування вправ учителю варто бути уважним, оскільки при читанні пірамідок збільшення кута зору досягається за рахунок розведення убік осей очей. Дітей слід попередити, щоб вони надмірно не напружували м'язи очей, так як це може викликати фізичний біль.

1.5. Читання піраміди словосполучень.

НІС ЧАЙ	ІДЕ ДОЩ
---------	---------

ДАЛА КНИГУ НЕСЕ КВІТИ
 СТАРИЙ БУДИНОК ПОРА ВЧИТИСЯ
 ПРИЙШЛА ОСІНЬ СУМНА ДІВЧИНКА
 ПРИНЕСЛА ПІДРУЧНИК НЕЗАБУТНІЙ ДЕНЬ

1.6. Робота з таблицями Шульте.

Квадрат розміром 10x10 чи 20x20 см ділять на 25 клітин, у кожна з яких довільно вписують числа від 1 до 25. Завдання полягає в тому, щоб за найкоротший час (25-30 сек.) прочитати числа в послідовності натурального ряду, не переміщуючи зір за межі центральної клітини. Всього є 8 зразків таблиць. Вправа виконується стоячи, учні рахують мовчки, вказуючи олівцем на числа.

5	14	12	23	2	14	18	7	24	21	15	6	16	9	14	7	18	8	11	22
16	25	7	24	13	22	1	10	9	6	1	8	20	24	2	16	25	13	2	9
11	3	20	4	18	16	5	8	20	11	18	22	10	21	12	6	10	1	20	5
8	10	19	22	6	23	4	25	3	15	17	11	23	5	25	15	24	17	14	19
21	15	9	17	1	19	13	17	12	2	7	4	13	19	3	3	12	21	23	4

6	1	18	14	22	22	25	7	21	11	12	21	4	13	8	9	5	11	23	20
12	10	15	25	3	8	2	10	3	23	1	10	17	19	2	14	25	17	19	13
2	20	5	13	23	17	12	16	5	18	23	16	5	15	6	3	21	7	16	1
16	21	8	24	11	1	15	20	9	24	7	24	22	18	25	18	12	6	24	4
9	4	17	7	19	19	13	14	4	6	11	20	3	14	9	22	15	10	2	8

Крім індивідуальних є й демонстраційні таблиці великих розмірів (100x100 см). Іноді замінують цифри буквами, або поряд з числом в кожній клітинці пишуть склад. Учні мають швидко показати букви (склади), з яких складається назване вчителем слово.

1.7. Робота з прямокутниками Лезера.

Прямокутник 20x40 см ділиться на 50 клітин і вписуються довільно числа від 1 до 50. Час оволодіння 50 сек.

40 см	1	28	18	29	9
	16	35	40	12	22
	39	7	30	17	6
	21	41	2	15	34
	6	38	10	49	11
	20	33	43	25	27
	14	26	37	3	24
	47	8	48	32	45
	36	42	13	46	50
	4	31	23	44	5

20 см

1.8. “Біг” рядками тексту очима:

- очима “пробігти” рядки не читаючи;
- на визначеному рядку, в абзаці знайти перше і останнє слово; знайти слова, що починаються, наприклад, голосними; з букви "К"; з великої букви тощо;
- читати з відривом очей від тексту.

1.9. Панорамне читання. Провести вертикальну лінію посеред газетної колонки. Читати текст таким чином, щоб очі сприймали рядок за 2 фіксації.

1.10. Читання книжкової сторінки, розділеної на 3 колонки.

Читати потрібно так, щоб частина рядка, яка знаходиться в кожній колонці, сприймалась за одну фіксацію.

1.11. Читання віршів. Сприймати кожен рядок за одну фіксацію, дивлячись на останні слова в ньому. Починати читати віршів з короткими рядками.

1.12. Розгляд ілюстрацій, малюнків таким чином, щоб сприймати якомога більше інформації горизонтально (вертикально). широко панораму за вікном і перенести цей погляд на текст, який читаємо, спрямувати очі на лівий і правий краї рядків тексту. За відчуття, що поле зору звужується, вправу повторити знову.

1.13. Споглядання з наступним читанням. Оглянути широко панораму за вікном і перенести цей погляд на текст, який читаємо, спрямувати очі на лівий і правий краї рядків тексту. За відчуття, що поле зору звужується, вправу повторити знову.

1.14. Читання тексту газетної колонки супроводжувати чотирма пальцями правої руки, швидко пересуваючи їх донизу, тоді трьома, двома, одним пальцем.

1.15. Миттєве читання. Схоплювати поглядом заголовки газет, оголошення, номери автомобілів.

1.16. Швидке вертикальне читання. Читаючи текст, швидко посувати олівцем серединою сторінки з невеликим відхиленням вліво-вправо. Лівим оком слід дивитись на ліве крайнє положення олівця, правим оком – на праве і намагатись одночасно бачити весь рядок.

1.17. Робота зі стереокартинками, які друкує дитячий журнал "Барвінок".

Дивитись в одну точку, намагатись очима охопити весь малюнок.

Перед виконанням вправ на розширення поля читання, а також для відпочинку доцільно виконувати *“гімнастику” для м'язів очей.* Пропонуємо кілька таких вправ:

- Перевести погляд в крайнє ліве (праве) положення, не рухаючи головою.
- Виконати колові рухи очей за і проти годинникової стрілки.
- Подивитись на кінчик носа.
- Подивитись на будь-який далекий предмет, близький; на циферблат свого годинника.
- Широко розплющити очі, після цього примружитись (повторити кілька разів).
- Поглядом повторювати траєкторію руху "уявного метелика".
- Поглядом в повітрі написати своє ім'я.

III.2. ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АРТИКУЛЯЦІЇ І ДИХАННЯ

2.1. Розтягування губів широко, складання їх у трубочку.

2.2. Піднімання і опускання за нерухомої нижньої губи – верхньої і навпаки.

2.3. "Злизування варення" (вгору і вниз широким язиком діти ніби злизують варення).

2.4. "Чистка зубів" (верхньою частиною рідців водити язиком вправо-вліво).

2.5. "Коники" (цокання).

2.6. "Маятник" (рот привідкритий в усмішці, язик рухається від лівої щоки до правої).

2.7. "Закриті ворота" (через стиснуті зуби пройти язиком).

2.8. "Жабки" (скреготання). Рот привідкритий, губи розтягнуті. Язик торкається піднебіння. Втягуємо повітря, намагаючись язик не зрушити.

2.9. Губи міцно стиснуті, щоки надуті. Швидко переганяємо повітря то за ліву, то за праву щоку.

2.10. Верхню губу намагаємось підняти якомога вище до носа.

2.11. "Артикуляційна гімнастика" – чітке, правильне промовляння звуків, слів, словосполучень, скоромовок, прислів'їв, приказок. Промовляти їх треба спочатку повільно, а далі швидше й швидше, однак щоб язик не заплітався, щоб вимова була чіткою, чистою, без "проковтування" звуків. Відомо, що багато учнів під час читання не вміють регулювати своє дихання. Правильній постановці дихання й розвитку артикуляції допомагають ще й такі вправи:

- Вправи на тривалість видиху при промовлянні певного звуку – [Ф], [Ш], [С].

- Повторення складів *мя, мо, му, ме, ми, мі*, читання смислового блоку (2-3 речення), вірша (1-4 рядки) на одному диханні.

- Називання чисел натурального ряду під час видиху: *1, 2, 3, 4, 5, ...*

- Промовляння чистомовки (швидкомовки) на видиху. *Сидять Валі на привалі: одна Валя, друга Валя, третя Валя*

- Вимова окремих звуків [Л], [Р], [К], [Ш] та складів *ла, ру, ко, шу* спершу пошепки, а потім голосно, з лічбою. 6. Вимова слів, у яких легко визначаються приголосні (тверді і м'які)

лось – ліс

ляк - ляк віт - віть

той - тінь кіл - кіль лан - лань

ІІІ.3. ВПРАВИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРУ ПРОМОВЛЯННЯ

3.1. Вправа "Губи"

Під час читання мовчки вчитель пропонує учням міцно стиснути губи і прикласти до них палець (психологічна установка на беззвучне читання). Згодом палець не прикладають, а лише стискають губи.

3.2. Вправа "Читай мовчки, рахуй вголос"

Вчитель показує картинку із словами, текстом і пропонує дітям рахувати вголос від 1 до 10, одночасно читаючи слова. Щоб перевірити усвідомлення прочитаного, варто переказати текст.

3.3. Вправа "Не торкнись"

Читати, затиснувши зубами олівець так, щоб ні язик, ні губи не торкалися його.

3.4. Притискання язика до зубів або затиснення його зубами.

3.5. Набирання в рот якомога більше повітря з тим, щоб не випускаючи його, дихати через ніс. Щоки при цьому надуті.

3.6. Аритмічне постукування рукою чи олівцем під час читання.

В основі цієї вправи - гальмування мовленнєво-рухових аналізаторів через центральні відділи кори головного мозку.

3.7. Списування.

Артикуляція майже зникає у процесі списування тексту - в корі головного мозку, коли пише рука, також виникає індуктивне гальмування в зоні артикуляції.

ІІІ.4. ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АНТИЦИПАЦІЇ

4.1. Читання тексту, де є слова, речення з пропущеними буквами, словами. Кількість позначок має дорівнювати кількості пропущених букв.

а) МА_А, ОС_, К_А, КАЛИ_ _, ОСІ_Ь.

б) діти читають

мороз скував

зозуля лунко

восени іде ...

на небі світить

в)Завіт__ __ д_ наш__ __ кра_ чарів__осі___. Шаруди__ опал_ лис__ у сад_ і парк_. Зібр__ __ багат_ уро__ __ яб__ __, гр__ __, виног__ __.

4.2. Складання слів, речень з букв.

а) Для перевірки беремо речення, яке складене із слів.

б) Гра "**Прочитай слово**". Складання слів із записаних букв.

М К Л Н А О І И

ліки коліна

Ніл мілина

мало лимон

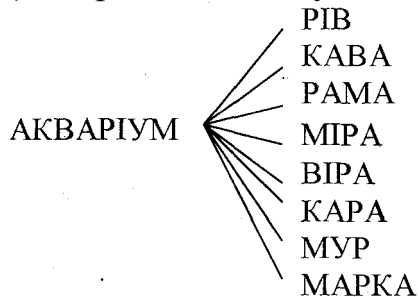
мак Ліна

Ніла Колі

лак лиман

коні

в) Творення слів з букв записаного слова

4.3. Розрізування букв, слів, тексту, розсування його частин на більшу відстань, читання.

4.4. Зрізування частини (верхньої, нижньої) букв, слів, речень.4.5. Читання тексту з наступним закриванням (закладкою, лінійкою) правої частини рядків тексту. III.5. ВПРАВИ, СПРЯМОВАНІ НА АКТИВІЗАЦІЮ МИСЛЕННЯ

5.1. Ігри з м'ячем

а) Вчитель кидає м'яч кожному учневі, промовляючи при цьому одне з чотирьох слів; "земля" - гравець у відповідь називає одну з назв тварин; "вода" - риби; "небо" - птахів; при слові "вогонь" учні сплескують у долоні.

б) Вчитель кидає м'яч, називаючи при цьому, наприклад, їстівні продукти: "яблуко" - лови, "пирог" - не лови.

5.2. "Впіймай слово"

Вчитель називає предмети живої природи (*береза, вовк, оса*) - учні сплескують в долоні, називає предмети неживої природи (*пісок, сонце, вітер*) - піднімають руки вгору;

- називає парні числа (*2, 16, 100, 38*) - сплескують, непарні - мовчать;

- називає іменники – піднімають праву руку, прикметники – ліву, дієслова – піднімають обидві руки. Ці вправи використовуються на будь-якому уроці.

5.3. "Нісенітниця"

Слово читається з кінця (*колосок - косолок, лампа – апмал, зошит - тишо^з, книга - агинк*).

а) Читання слів з переставлянням складів (*тато - тота, Оля – Ляо, дочка – чкадо*).

б) Читання речень, починаючи з останнього слова. (*За вікном завиває вітер. - Вітер завивав вікном за, Олі п'ять років. - Років п'ять Олі*).

5.4. Пошук слів, які в прямому і зворотному порядку читалися б однаково:

шалаш, дід, око, Алла, біб, кок.

5.5. "Цікаві квадрати"

У квадрат, поділений на 25 клітинок, по діагоналі вписуємо букву. Необхідно в кожному рядку дописати букви так, щоб вийшло слово.

А Л І С А

КАЗКА

К Л А В А

ОКЕАН

МАСКА

5.6. "Піраміда". Виконується як попередня вправа, але букву записуємо у вертикальному стовпці.

А М

РАК МИ

ШТАНИ МАК

ПИСАРЕМ МИЛО

МИСКА

МОЛОКО

МОЛОДИЙ

МАНДАРИН

5.7. "Найдовше слово"

У квадраті 5x5 клітинок в середньому рядку записуємо слово з п'яти букв. Кожен з гравців, дописуючи почергово одну букву, утворює нові слова. Переможе той, хто зуміє утворити найдовше слово. Грають доти, поки всі клітинки не будуть заповнені буквами.

ПАРА --- ПАРAD --- ODA --- BOДА

І	А	І	Т	А
		А	Д	С
				Е

5.8. Розвиток вербального мислення

"Вилучити зайве". Дітям показують групу слів, які за винятком одного з них, об'єднані спільним родовим поняттям. Необхідно знайти зайве слово, яке не стосується до вказаного поняття.

• *Василь, Федір, Семен, Іванов, Петро.* • *Муха, страус, ворона, ластівка.*

"Зайвим" словом можна вважати *муху* (комаха, а не пташка), але можна і *страуса*, оскільки він, на відміну від інших не літає. Вирішення завдань такого роду і їх обговорення показує дітям можливість наявності в одній задачі декількох правильних відповідей, розвиває вміння обстоювати свою точку зору.

5.9. "Схожість і відмінність"

Учням пропонують порівняти між собою різні предмети і поняття, наприклад:

молоко - вода, літак - поїзд, узагальнивши всі схожі прикмети і відокремивши відмінності.

5.10. "Протилежне слово"

Дітям пропонують підібрати протилежні за значенням слова до даних. Для слів, які допускають неоднозначне вирішення, наприклад, *"сирій"*, пропонують знайти всі можливі слова протилежного значення і обґрунтувати свою думку.

5.11. "Підбери пару"

Це завдання сприяє розвитку міжпонятних зв'язків. Пропонується пара слів, які знаходяться в певному логічному зв'язку (наприклад: *причина – наслідок, рід – вид, функціональні відношення тощо*). До вказаного третього слова необхідно підібрати із ряду даних (придумати самостійно) слово, яке знаходиться з ним у тому ж логічному зв'язку.

Наприклад:

Школа – навчання; Лікарня - _____?_____ - (Лікар, учень, лікування, хворий).

Пісня – глухий; Картина - _____?_____ (Художник, сліпий, малюнок, кривий).

5.12. "Вгадай слово"

Учням пропонується вгадати назву довільно вибраного предмета, уточнюючи запитаннями, на які можна дістати відповіді лише *"так"* чи *"ні"*. Гра сприяє розвитку навичок фіксації, виділенню характерних ознак, явищ, предметів тощо.

5.13. Аналітичні задачі

• Молоко, сир, сало, сметана.

Складніший варіант завдання передбачає наявність декількох варіантів відповідей, виходячи з різних основ для класифікації.

Наприклад: Аналітичні задачі потребують формулювання висновків із декількох суджень. Приклади таких задач:

1. Сові, Ослику і Вінні-Пуху подарували три повітряні кулі - велику зелену, велику синю, і маленьку зелену. Як вони розділять між собою ці кулі, якщо Сові і Ослику подобаються великі кулі, а Ослик і Вінні-Пух люблять зелені кулі?

2. Три дівчинки – Аня, Катя і Марина займаються в трьох різних гуртках: вишивання, танців і хорового співу. Катя не знайома з дівчинкою, яка займається танцями. Аня часто ходить в гості до дівчинки, яка займається вишиванням. Подруга Каті, Марина, хоче в наступному році додати до своїх захоплень заняття співами. Хто із дівчаток чим займається?

III.6. ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ

6.1. Показ малюнків (3-4 сек.) із вказівкою назвати кожен з предметів, зображених на ньому.

6.2. Гра "Розвідники"

Розкладається 20 (10) предметів чи малюнків. Відкриваються на 1 сек. Хто більше запам'ятає?

6.3. "Нишпорка"

Є 10 предметів. Один учень виходить, ховається будь-який предмет. Після повернення учневі потрібно вгадати, який предмет зник.

6.4. "Запам'ятай слово"

В стовпчик записують слова, не пов'язані між собою за змістом. Демонструються не більше 10 сек. Щоб запам'ятати ці слова, треба скласти з них оповідання. Вправа сприяє розвитку творчих здібностей і збільшенню обсягу пам'яті.

6.5. "Запам'ятай текст"

За командою вчителя діти починають читати текст швидко і уважно. Тоді закривають текст і переказують його своєму товаришеві (вчитель ходить і слухає).

6.6. Слухові і зорові диктанти (за І.Т.Федоренком)

В кожному з 18 наборів є 6 речень, Перші речення містять лише 2 слова – 6-8 букв, а останнє речення – 46 букв (8-9 слів). Збільшення речень відбувається поступово на 1-2 букви. Час роботи з усіма вісімнадцятьма наборам визначено, написане закривається аркушем, який посувають

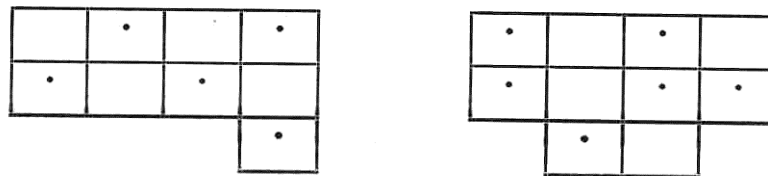
донизу так, щоб було видно перше речення. Діти протягом 4-8 секунд (час вказаний у таблиці) читають мовчки перше речення, запам'ятовують, згодом вчитель стирає речення з дошки, а учні записують його в зошити. Аркушем відкривається наступне речення. На запис шести речень затрачається не більше 5-8 хвилин, а ефективність цієї вправи дуже висока. Якщо діти не встигають запам'ятати речення, то роботу з цим набором речень можна знову повторити на наступному уроці.

Методика проведення слухових диктантів. Учитель читає речення лише 1 раз, після чого учні записують його в зошити (див. додаток 2).

Обов'язкова умова тренувань – щоденне їх проведення.

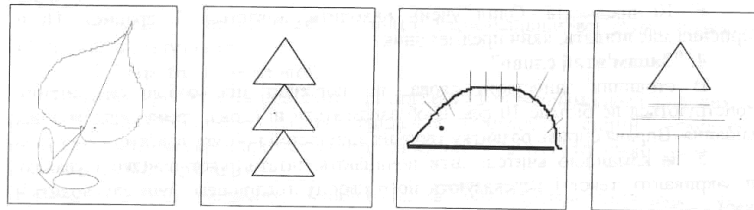
6.7. Розвиток візуальної пам'яті.

"Крапки". Дітям короткочасно показують клітчасте поле будь-якої конфігурації (можливі варіанти показані на мал.1), в якому певним способом розміщено декілька крапок. Пропонується запам'ятати розміщення крапок і потім відтворити їх, відмітивши на попередньо виготовлених картках з незаповненими полями.

Мал. 1

6.8. "Зорові картинки". Дітям почергово пропонують декілька картинок (від 3 до 7), які вони потім відтворюють з пам'яті в зошиті. Приклади можливих картинок показані на мал.2.

Мал. 2.

6.9. Знайди відмінності. Учням пропонують два малюнки, які відрізняються деякими деталями. Необхідно знайти всі відмінності. Зміст малюнків, які підбираються, співзвучний сюжету твору, що вивчається.

6.10. Уважний художник. Дітям пропонується з пам'яті докладно описати зовнішність персонажа (літературний портрет), докладно описати шлях, яким йшов герой твору, тощо.

6.11. "Снігова грудка". (Розвиток аудіальної пам'яті). Групова гра полягає в поступовому формуванні послідовного ланцюга слів, причому

кожний наступний учасник гри має повторити всі попередні слова із збереженням їх послідовності та додати до них своє слово. Одним із найпростіших варіантів гри є вибудовування тематичної послідовності слів (наприклад, перерахування листяних дерев).

6.12. "Кіт у мішку". (Розвиток тактильної пам'яті) Дітям пропонують навпомацки (із заплющеними очима) вгадати той чи інший предмет, пояснивши при цьому, за якими прикметами його було знайдено.

III.7. ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УВАГИ

7.1. Уважно розглядати плями, хмари на небі, прагнучи уявити предмети, які вони нагадують.

7.2. Спостерігати за близьким предметом, уявляючи, що він знаходиться на великій відстані.

7.3. Розслабитись, уважно дивитись на будь-яку точку, думати лише про неї. Якщо відволіклися – почати вправу спочатку.

7.4. Впродовж 1-5 хвилин спостерігати за будь-яким предметом, намагаючись знайти нові деталі.

7.5. В уяві комбінувати різноманітне розташування предметів відносно один одного.

7.6. Переключати увагу з віддалених предметів на близькі.

7.7. Намагатися чути цокання то одного годинника, то іншого.

7.8. Впродовж 5 хвилин спостерігати за рухом секундної стрілки на годиннику. При виконанні вправи слід розслабитись. 7.9. Прагнути в уяві намалювати певні образи, картини і утримувати їх у свідомості.

7.10. Усно виконувати арифметичні дії (3-5 хвилин).

7.11. Читати перше і останнє слово рядка.

7.12. Читаючи текст, одночасно вистукувати рукою музичний ритм.

7.13. Читати текст з максимальною швидкістю і уважно стежити за головною думкою твору. Намагатися читати не слова, а думки.

7.14. Читати почергово 2 різних тексти (5-10 сек.), переривати читання в будь-якому місці. Намагатися читати дуже швидко і водночас розуміти зміст обох текстів.

7.15. Завдання на розвиток різних аспектів уваги.

1) **"Корекційна спроба"**. Дітям пропонують знайти і виділити в даному тексті будь-яку букву, яка досить часто трапляється, наприклад "о" чи "е". Успішність виконання завдання оцінюється за часом його виконання і кількістю допущених помилок. Ускладненим варіантом завдання, спрямованим на тренування, переключення і розподіл уваги є виділення двох чи більше букв різним способом. Наприклад, одну букву потрібно закреслювати, другу підкреслювати, а третю обводити кружечком. Обсяг

тексту визначається віком школярів і результатами попереднього тестування їхнього рівня розвитку уваги (слід орієнтуватись на те, щоб середній час виконання завдання не перевищував 5 хвилин).

2) **Пошук помилок у тексті.** Завдання передбачає пошук у тексті різних помилок - як граматичних, доступних для даного віку (наприклад, спеціально змінений порядок букв у словах, неправильне написання відмінків чи прийменників у відмінках), так і логічних (спеціально неправильні вислови, причинно-наслідкові зв'язки, наявний пропуск слів і т.д.).

3) **"І ми ..."**. Учні мають у процесі прослуховування сюжетного тексту завершити окремі фрази вчителя словами **"і ми..."** (зрозуміло, лише в тих випадках, коли таке закінчення є логічним). Наприклад, для уривку тексту *"Білка залізла на дерево... Влаштувавшись на гілці, вона розправила свій пухнастий хвіст..."*, завершення **"і ми..."** в принципі логічно в кінці першого речення і абсолютно неможливе в кінці другого. Слід зауважити, що дане завдання, яке передбачає виникнення із-за неухважності смішних моментів, може бути ефективно використане для зняття елементів втоми дітей у процесі уроку, створенні сприятливого емоційного клімату.

ІІІ.8. ВПРАВИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ РЕГРЕСІЙ ПІД ЧАС ЧИТАННЯ

8.1. Читати текст, закриваючи лінійкою чи аркушем паперу і пересуваючи його донизу для читання кожного наступного рядка.

8.2. Читати за допомогою вказівних чи середніх пальців обох рук (ліва задає темп читання, а права, рухаючись донизу, не допускає регресій).

8.3. Читати 1-2 сторінки тексту вголос щодня (3-4 клас).

8.4. Вирізати на аркуші паперу завбільшки сторінки підручника "віконце" на 3-4 рядки. Листок прикладати так, щоб верхній зріз "віконця" орієнтував на початок сторінки; під час читання "віконце" посувають вниз, закриваючи прочитане.

ІV. ДОДАТКИ.

ДОДАТОК 1. ІГРОВІ ПРИЙОМИ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ФОРМУВАННЮ НАВИЧОК ОПТИМАЛЬНОГО ЧИТАННЯ:

1. "Небо-кидок"

На команду *"кидок"* читають мовчки, *"небо"* - підіймають очі вгору, руки (якщо стежили за допомогою рук).

2. "Дощик"

За командою читають тихо, напівголосно, голосно, голосніше, змінюючи почергово силу голосу.

3. "Швидка хвиля - повільна хвиля"

Читають то повільно, то швидко.

4. "Блискавка"

Нормальний темп читання переривають спочатку командою "увага", тоді - "блискавка": учні читають з максимальним прискоренням.

5. "Канва"

З кожним наступним словом вступає в читання інший учень (читають вголос). Починає один учень, завершують всім класом.

6. "Канон"

Читають 2 учні: перший починає читати, другий вступає пізніше (на 1 речення, рядок, через 30 сек.). Далі читають обоє разом, кожен у своєму темпі.

7. "Дублер"

1 варіант - Читають 2 учні разом: хто прочитає правильніше, виразніше і швидше закінчить;

2 варіант - 1 учень читає вголос, інший мовчки стежить за текстом, вголос виправляючи помилки.

8. "Допоможи Незнайкові"

Хором виправляють помилки, спеціально допущені при читанні вчителем чи учнем.

9. "Поза - розслабитись"

Учні інтенсивно читають за командою "поза", при слові "розслабитись" - відводять погляд, знімають напруження м'язів очей. Відпочинок 10-20 сек.

10. "Луна"

Одночасне читання. Вчитель читає текст голосно, діти - трохи тихіше, уявляючи, що вони в лісі, імітуючи відлуння.

11. "Спринт"

Змагання у голосному одночасному читанні двох учнів. Умова - читати правильно, якомога швидше.

12. "Буксир"

Вчитель задає темп читання – бере "на буксир" весь клас, потім сильні учні – слабших.

13. Читання "ланцюжком"

14. Вчитель водить указкою рядками написаного на дошці тексту, а діти читають у заданому темпі почергово.

15. "Струмок"

Діти читають у темпі скоромовки речення або рядок тексту почергово.

16. "Буратіно"

Діти ставлять на парту зігнуту в лікті руку з розкритою долонею. У

заданому вчителем темпі читають з прискоренням текст, роблячи помах рукою на кожне слово.

17. Багаторазове хорове читання за диктором-учителем

5-10 рядків незнайомого тексту з доведенням швидкості читання до темпу скоромовки і подальший перехід до звичайного читання в нормальному темпі.

18. Читання тексту в темпі скоромовки (5-10 рядків) з наступним завданням – прочитати цей же уривок виразно, з відривом очей від тексту, переказати дослівно з підгляданням у текст тощо.

ДОДАТОК 2. ЗОРОВІ ДИКТАНТИ (за методикою І.Т. Федоренка)

№1

1. Тане сніг. 8/4 *
2. Ідуть дощі. 9/4
3. Небо хмурне. 10/4
4. Тарас співає. 11/5
5. Валя вишиває. 11/5
6. Поле спорожніло. 14/6

** - перше число означає кількість букв у реченні; друге – час експозиції (в секундах).*

№2

1. Тріщить мороз. 12/6
2. Я шукаю чорницю. 13/6
3. Наступила осінь. 14/7
4. Дні стають довші. 14/7
5. В лісі багато ягід. 15/8
6. Ми ходили до лісу. 15/8

№3

1. Прилетіли пташки. 15/8
2. Зазеленіли трави. 15/8
3. Ліда витерла дошку. 16/8
4. Олег весело співає. 16/8
5. Подув різкий вітер. 16/8
6. Юра - старанний учень. 17/8

№4

1. Дятел довбав дерево. 17/8
2. Я хочу посадити квіти. 18/7
3. Без води квітка зав'яне. 19/74. Іній запушив будинки. 18/7
5. Яскраво світить сонце. 19/7

6. Біля хати посадили в'яз. 20/7

№5

1. У лісі збирають сунички. 20/6
2. Олег писав задачу в класі. 21/6
3. Місяць світить, та не гріє. 21/6
4. Засвітилась на небі зірка. 21/6
5. Моя мама – гарна трудівниця. 22/6
6. Місто Київ стоїть на Дніпрі. 23/6

№6

1. Зимою річка взялася льодом. 23/5
2. Хлопчик підніс мамі квітку. 23/5
3. На небі спалахнула блискавка. 24/5
4. У садку ростуть пахучі квіти. 24/5
5. На бабусин город пішов дощик. 24/5
6. Ми жили біля березового лісу. 24/5

№7

1. Бабуся купила внуку черевики. 25/4
2. Діти посадили в дворі абрикос. 25/4
3. Моя сестра працює вчителькою. 25/4
4. Небо вкрилося сірими хмарами. 26/4
5. Землю зігріло яскраве сонечко. 26/4
6. Ласкаво повіває весняний вітерець. 28/5

№8

1. Капає осінній дощик. 17/4
2. Я люблю свій рідний Київ. 20/4
3. Бережи шкільні предмети. 21/4
4. У Андрійка чистий портфель. 23/4
5. Завжди допомагай своїм друзям. 25/5
6. Андрійко весело співає, танцює. 26/6

№9

1. Почалась рухлива перерва. 22/7
2. На подвір'ї граються діти. 22/7
3. Морські води солоні на смак. 23/7
4. Всі люди світу хочуть миру. 23/7
5. Діти в лісі збирали гриби. 21/7
6. Красиві вулиці нашого міста. 24/71. Київ - столиця нашої держави. 24/5
2. Школярі поливають саджанці. 24/5
3. Над землею літають ластівки. 24/5
4. Треба бути чесним і правдивим. 25/5

5. На новорічній ялинці іграшки. 25/5
6. Літом наша сім'я жила на Дніпрі. 25/5

№11

1. Весело колоситься густе жито. 25/4
2. Земля вкрилась білим снігом. 25/4
3. Весело співали жайворонки. 25/4
4. Хлопчик наполегливо працював. 26/4
5. Сьогодні ми ходили класом до кінотеатру. 26/4
6. Швидко зводяться нові будинки. 26/4

№12

1. Хлопчики принесли сухе гілля. 26/4
2. У полі дозріває жито і пшениця. 26/4
3. На столі стояли айстри, жоржини. 27/4
4. Діти всіх країн хочуть жити в мирі. 27/4
5. Свіжий вітерець повіяв прохолодою. 28/4
6. Блиснула блискавка – і вдарив грім. 28/4

№13

1. Давно скошили достиглу пшеницю. 28/4
2. Білка забралась на верхівку ялини; 29/4
3. Сонце світило яскраво, і Оля купалась. 30/4
4. Дідусь Пилип стереже фруктовий сад. 31/4
5. Кожен має боронити свій рідний край. 32/4
6. Восени зібрали достиглі яблука, виноград. 33/4

№14

1. Із сірої хмарки посипав дощик. 25/4
2. У тайзі живуть дикі звірі. 21/4
3. Космонавти повернулись на рідну землю. 33/4
4. Червоногрудий снігур ласує горобиною. 33/4
5. Ось в зеленій траві сховалася кульбабка. 34/4
6. Дуби, берези, липи давали прохолодну тінь. 34/4

№15

1. Осінь позолотила верхівки беріз і лип. 33/4
2. Взимку треба підгодовувати птахів. 30/43.
3. Старанно вчитися - обов'язок кожного учня. 35/4
4. Осінь шарудить опалим листям у садах. 32/4
5. З-під снігу несміливо пробиваються проліски. 35/5
6. Конвалія, сон, проліски - весняні квіти. 30/4

№16

1. У тайзі живуть хижі звірі: вовки, рисі, лисиці. 36/5
2. Чистою білою скатертю вкрилась наша земля. 36/5

3. Під пухкою ковдрою взимку спочиває земля. 36/5
4. Багато роботи в нашому садку ранньою весною. 37/5
5. Шумить у гаю зеленому весна з дубами й кленами. 38/5
6. На березі моря розкинулись табори відпочинку. 39/5

№17

1. Пробилася із-під землі вода, і стало джерело. 39/6
2. Ми йшли лісовою стежкою поміж сосен і ялин. 39/6
3. У цирку ми бачили слона, верблюдів, зебру. 39/6
4. Прохолодна вода гарно освіжала стомлених дітей. 42/6
5. На шкільне свято учні запросили ветеранів. 41/6
6. На городах зібрали багатий урожай овочів. 42/6

№18

1. Перемога над ворогом наповнила груди бійця щастям. 42/7
2. На спортивних змаганнях наш клас здобув перемогу. 43/7
3. На півдні ростуть цитрусові: мандарини, лимони, апельсини. 44/7
4. Лісовою стежкою гнався наляканий пострілом олень. 45/8
5. Хлопчик підійшов до вікна і побачив пораненого птаха. 46/8
6. На пустирі школярі посадили саджанці лип, беріз, кленів. 6/8

Примітка: Залежно від теми і мети уроку вчитель може змінювати зміст речень, але не кількість букв.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Айдарова Л.И. Психологические проблемы обучения младших школьников. М.: Знание, 1991.
2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. М.: Просвещение, 1987.
3. Богоявленский Д.И. Психология усвоения орфографии. М.: Просвещение. 1983.
4. Борецький В.Т. Питання методики читання в початкових класах. К.: Вища школа, 1988.
5. Васильченко Г.С. Где и когда нужно динамическое чтение. Наука и жизнь. 1971.№9.
6. Габулова Р.М. Шляхи удосконалення техніки читання Початкова школа. 1982. №11.
7. Дідух М.В. Ігрові прийоми навчання читання. Початкова школа. 1991. №1.
8. Едигей В. Вчися читати, малюк. К.: Вища школа. 1994.
9. Ельконін Д.Б. Питання психології навчальної діяльності молодших школярів. М.: Знання, 1962.

10. Егоров Т.Г. Очерки психологии обучения детей чтению. М.: Просвещение, 1953.
11. Журавель Л.В. Шляхи вдосконалення техніки читання Початкова школа. 1985. №7.
12. Зайцев В.Н. Резерви обучения чтению. М.: Просвещение, 1991.
13. Иванова Л.І. Формування читацької самостійності учнів початкових класів. Рівне: ІМЦ, 1995.
14. Китаева А.В. Развитие беглости чтения в начальных классах. Начальная школа. 1996. №9.
15. Клычникова З. Психология чтения. Иностранный язык в школе – 1970. №6.
16. Климанова Л.Ф. Проблема совершенствования навыка чтения в младших школьников. М.: Просвещение, 1989.
17. Кушнир А.М. Информационно-ценностный подход в обучении чтению. Благовещенск, 1991.
18. Лухтай Л.К. Шляхи вдосконалення техніки читання школярів. Початкова школа. 1989. №5.
19. Мельник В.М. Искусство быстрого и интенсивного чтения. К.: Знание, 1990.
20. Науменко В.О. Вдосконалення навичок читання засобами міжпредметних зв'язків. Початкова школа. 1990. №7.
21. Никітіна К.Б. Формування навичок читання і письма. Початкова школа. 1997. №2.
22. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Упор. Заїка А.М. К.: Освіта, 2001.
23. Пальченко І.Г. Про вдосконалення техніки читання. Початкова школа. 1989. №11.
24. Повхан М.І. Про вдосконалення техніки читання Початкова школа. 1987. №1.
25. Постолювський І.З. Комплекс тренувальних вправ для розвитку техніки читання в 1-2 класах. Початкова школа. 1978. №10.
26. Юшкова Л.М. Совершенствование техники чтения. Начальная школа. 1989. №5.

